

Review

'Hufferigheid is de norm geworden'

Nederland is in de ban van hufferigheid. Narcistische macho's zetten de toon. Dat stelt filosoof Bas van Stokkom in zijn nieuwe boek.

Trouw

Marc van Dijk 15 september 2010

Eind jaren negentig, ten tijde van de paarse kabinetten, schreef hij al eens een boek over de morele staat van Nederland. Er werd toen veel geklaagd over het verval van normen en waarden, maar Bas van Stokkom vond dat het allemaal reuze meeviel.

Ruim een decennium later denkt de filosoof en socioloog er anders over. Van Stokkom: „Ik heb de kroonjuwelen van de jaren zestig achteraf gezien te veel bewierookt. De mentaliteit van 'doe wat je wil, als je mij maar niet stoort' heeft zich ten kwade gekeerd.”

Voorheen geloofde Van Stokkom dat de emancipatie van het gevoelsleven, ingezet in de jaren zestig, vooral veel positieve gevolgen had. „Mensen kunnen open en vrij praten over hun zieleroerselen, zonder bang te hoeven zijn voor het oordeel van een patriarch of andere autoriteit. Dat is nog steeds grote winst. Maar diezelfde opening van het gevoelsleven heeft geresulteerd in assertief individualistisch machtsvertoon en egocentrisme. Daarin zijn we helaas doorgeschoten.”

Van Stokkom is als onderzoeker verbonden aan het Nijmeegse Centrum voor Ethiek. In zijn boeken gaat hij meer te werk als cultuursocioloog dan als filosoof.

Is hufterigheid niet van alle tijden, net als het geklaag erover?

„Jazeker. Klachten over onbeschofte omgangsvormen zijn net zo oud en algemeen als de verzuchting dat de jeugd niet deugt. En toch ben ik van mening dat de verhuftering de laatste decennia is toegenomen.”

Valt dat te meten?

„Nauwelijks. De meeste hufterigheid wordt niet onderzocht. Dat is maar goed ook, want als elke onbeschofte actie zou worden geregistreerd, van voordringen in de supermarkt tot grof taalgebruik op het voetbalveld, dan zouden we in een politiestaat leven.

„Maar er zijn vormen van hufterigheid die wel worden vastgelegd. Agressie tegen publieke professionals, zoals politieagenten en ambulancepersoneel, is de laatste kwarteeuw flink gegroeid. En ondanks het feit dat de algehele criminaliteit al weer tien jaar afneemt, zit er een stijging in vandalisme en jeugdgeweld – categorieën die ik onder hufterigheid zou scharen.

„Verder citeer ik bijvoorbeeld onderzoeken van sociologen en taalkundigen, die stellen dat het taalgebruik is verruwd. Het scheldrepertoire is grover geworden, woorden met de grootste taboewaarde hebben een opmars gemaakt.

„Of hufterigheid daadwerkelijk is toegenomen, blijft afhankelijk van de vraag waar je het heden mee vergelijkt. Als je het vergelijkt met de brave

jaren vijftig, steken wij er al snel schril bij af. Aan de andere kant: ook toen was er volop asociaal gedrag, met name in de onderklasse. Het is niet voor niets dat de elite het nodig achtte om beschavingsoffensieven te lanceren.”

En toch stelt u dat Nederland juist nu in de ban is van hufterigheid.

„Klopt. Ik meen namelijk een perspectiefwisseling te zien. In het tijdperk van de klassenstrijd, met grote maatschappelijke tegenstellingen, werd hufterigheid bestreden door de middenklasse. Anno nu loopt de bourgeoisie, de middenklasse, zelf voorop in hufterig gedrag. Dat is uitermate zorgelijk.”

Over welke groep hebt u het precies?

„Ik heb het over de grote middenmoot van mensen die een hogere opleiding hebben en die tamelijk welvarend kunnen leven. Ze hebben doorgaans hoge verwachtingen van het leven. En als die verwachtingen niet uitkomen, worden ze prikkelbaar. Ze hebben vaak narcistische trekjes, als gevolg van een opvoeding waarin ze erg veel aandacht hebben gekregen en op een voetstuk stonden.

„Veel van deze mensen hebben een kort lontje. Ze zijn veeleisend, ze willen snel bediend worden en bij tegenslag gaan ze over de rooie. Deze eigenschappen, maar vooral ook het lichtgeraakt zijn, komen nu vaker voor bij hogeropgeleiden dan bij lageropgeleiden.”

Wordt het gedrag van hogere klassen normaal gesproken niet gekopieerd door lagere klassen?

„Dat is de klassieke sociologische stelling van Bourdieu – de formule van het zinkend cultuurgoed. Die lijkt nu omgekeerd: de invloed van de

bovenlagen op de onderlagen is minder groot geworden. De elites werken dit zelf ook actief in de hand. Ze vinden het paternalistisch om zelfs maar een perspectief of een beter uitzicht voor te houden.

„Tegelijkertijd is het gedrag van de ruwe bonken steeds meer maatgevend geworden voor de middenlaag. Bodybuilden, tatoeages dragen, gore moppen vertellen; gedrag dat je oorspronkelijk vooral vond bij het rauwere volk, heeft zich verspreid over de middenlagen.”

Het zinkend cultuurgoed is vervangen door een stijgend onfatsoen?

„Inderdaad, zij het dat de amusementsindustrie daarvan de motor is. En nou zal ik niet beweren dat het ouderwetse fatsoen zaligmakend was. Het was als het ware voorbehouden aan de middenklasse, die zich er met een zekere vooringenomenheid op voorstond fatsoenlijk te zijn.”

U voert in uw boek ook de groeiende intolerantie ten aanzien van 'moslims, criminelen en andere gemarginaliseerde groepen' aan. Vergelijkt u hiermee geen onvergelykbare fenomenen?

„Ik schaar deze politieke verschijnselen onder 'maatschappelijke verharding'. Ik geloof dat verhuftering, dat wil zeggen verruwing van gedrag en zeden, hand in hand gaat met maatschappelijke verharding. Het is sociologisch moeilijk te duiden hoe het één voortkomt uit het ander, maar de samenhang is evident. Het zijn processen die tegelijkertijd optreden en elkaar bekrachtigen.”

U besteedt in uw boek veel aandacht aan mannelijk machtsvertoon. Waarom is dit volgens u wezenlijk?

„Ik signaleer dat machogedrag en mannelijk vertoon voorop zijn komen te staan in onze spektakelmaatschappij.

„Masculiene rolmodellen zijn aan een opgang bezig. Het ideaalbeeld van de deugdzame patriarch is vervangen door het nieuwe mannelijke ideaalbeeld: de krijger. De krijger moet vooral streetwise en assertief zijn. Hij moet er vervaarlijk uitzien, bijvoorbeeld met behulp van producten uit de 'gangsta-cultuur'.

„Dit is een radicale omslag. In de jaren vijftig en zestig was het beeld van de man als playboy die in zijn vrije tijd de beer loslaat, zeer omstreden. Nu is het prominent aanwezig in de amusementsindustrie. Het lijkt alsof de man op deze wijze terrein tracht terug te winnen.”

Want dat was hij kwijt?

„De emancipatie van vrouwen en de anti-autoritaire opvoedingsidealen hebben geleid tot een feminisering van de samenleving. Vrouwelijke uitingsvormen, zoals het zoeken naar consensus, maar ook het openlijk bespreken van je gevoelsleven, zijn essentieel geworden voor succes in de kennissamenleving. Daardoor is een bepaalde categorie mannen buitenspel komen te staan.”

En nu is de man terug, maar dan in een platte, oppervlakkige versie?

„Oppervlakkig zou ik het niet willen noemen. Maar je kunt er op het werk en in het gezin niet mee vooruit, het heeft een nogal onbehouden karakter. Alleen in vrijetijdsarena's kun je er goede sier mee maken.

„Vooral jonge mannen in de middenklasse zijn er overigens toe geneigd om beide patronen te benutten. Ze maken serieus carrière, ze weten

dondersgoed dat ze goede cijfers moeten halen op school. Maar buiten de schoolbanken en de werkvloer willen ze laten zien dat ze een goede krijger zijn.”

Over de toekomst van hufterig gedrag bent u pessimistisch?

„Niet als het gaat om instituties. Op school, werk en in gezin – hoewel het gezin worstelt met problemen – zijn we vooralsnog prima in staat om behoorlijk met elkaar om te gaan.

„Maar in het publieke domein ligt dat anders. Daar ervaren we elkaar van nature al sneller als tegenstrevers, daar vinden eerder schermutselingen en irritaties plaats en voelen we ons unheimisch. Het publieke domein verkeert in een morele crisis. Daarover ben ik inderdaad pessimistisch.”

Waarom?

„We zijn geneigd om enkel ons individuele geluk in het oog te houden. Nergens ter wereld worden zelfbepaling en zelfontplooiing hoger gewaardeerd dan in Nederland. Dat klinkt op zichzelf prachtig, en het heeft ook zeker mooie kanten, maar het heeft ook tot gevolg dat we weinig rekening houden met anderen. De norm is: bemoei je met je eigen zaken. Zelfs de elites hebben elk verheffingsideaal achter zich gelaten.”

En dat is onterecht?

„Verheffing moet. Ik vind dat de mens de plicht heeft om zichzelf te ontwikkelen, om het beste uit zichzelf te halen, om vooruit te komen. Uiteindelijk gaat het erom dat je voor jezelf zinvolle keuzes kunt maken. In de filosofie wordt dat positieve vrijheid genoemd. Die vorm van vrijheid wordt in Nederland stelselmatig onderschat en onderbelicht.

„Vrijheid wordt hier meer gezien als 'vrij zijn van dwang'. Dat is de zogenoemde 'negatieve vrijheid'. Bijvoorbeeld de vrijheid om te beledigen of drugs te consumeren, zonder dat je daarbij iets in de weg wordt gelegd.

„Vrij zijn van dwang is natuurlijk een groot goed, maar daarmee is de vrijheid nog niet compleet. Het is enkel de passieve vorm – 'niet gehinderd worden'. Maar vrijheid is ook een vermogen om iets te bereiken, om hindernissen in jezelf te overwinnen, agressie, angst, noem maar op. Daar heb je bijvoorbeeld Bildung en positieve levenservaring voor nodig.

„Ik vind dat we niet meer op de cynische voet van 'ieder voor zich' verder moeten gaan. Op deze manier stevenen wij af op een gure samenleving, waarin wij elkaar niet meer het goede kunnen toewensen.”